

**Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi
Kar
Interdiszciplináris Doktori Iskola
„Európa és a magyarság a 18-20. században”
Doktori Program**

Doktori értekezés tézisei

JANEK ISTVÁN

**SZLOVÁK–MAGYAR
KAPCSOLATOK
1939–1944**

TÉMAVEZETŐ: DR. ORMOS MÁRIA

PÉCS, 2009.

I. Témaválasztás és célkitűzés

Disszertációm témája a „Szlovák-magyar kapcsolatok 1939-1944 között”. A témaválasztás már évekkel ezelőtt körvonalazódott bennem. A két állam történetét tanulmányozva, már régóta élénken foglalkoztatott az a kérdés, a jelzett időszakban miért volt olyan feszültségekkel terhes a két ország közötti politikai és diplomáciai viszony. A témaválasztást az is indokolta, hogy a szakirodalom meglehetősen kevés figyelmet szentelt a tárgynak. Mind a magyar, mind pedig a szlovák történetírás elsősorban a hadviselő nagyhatalmak históriáját helyezte kutatásainak fókuszába, a kis államok szerepének bemutatása viszont másodrangú maradt, vagy meglehetősen háttérbe szorult. Ennek is köszönhető valószínűleg az a tény, hogy a témában mindezidáig igen kevés levéltári forrásfeltáráson alapuló publikáció látott napvilágot. Ráadásul ezeknek a munkáknak a nagyobb része, amennyiben azok szlovák szerzők tolla alól kerültek ki, érdemben nem közöl magyar forrásokat. Ez sajnálatos módon igaz a magyar nyelvű művekre, tanulmányokra is, azaz nem használnak szlovák nyelvű dokumentumokat és nem törekedtek a rendelkezésre álló források ismeretében a komparatív, összehasonlító elemzésre.

Disszertációmban Magyarország és Szlovákia közötti kapcsolatok történetének keretében elsősorban diplomáciai viszony sokoldalú vizsgálatára helyeztem a hangsúlyt.

A téma feldolgozása során fontosnak ítéltém a szlovák állam létrejöttének körülményeit tisztázni. Nagyon kevés olyan téma van a szlovák történetírásban, amely több vitát váltott volna ki, mint a Szlovák Köztársaság megítélése, megszületésének legitimálása, politikai rendszerének kiépítése, elfogadtatása, működése és terhes öröksége. Az első Szlovák Köztársaság majdnem háborús helyzetben jött létre. Szlovákia, megalakulása után „védelmi szerződést” kötött Németországgal, amely miatt szuverenitása már kezdettől fogva

vitatható volt és az állam lényegében a Harmadik Birodalom csatlósaként politikailag-katonailag-gazdaságilag függő helyzetbe került. Kezdetben a német birodalmi kormány külpolitikai téren kisebb szabadságot biztosított Szlovákia számára. A Szlovák Köztársaság belügyeibe 1940-ig a németek visszafogottan szóltak bele. Ferdinánd Ďurčanský szlovák külügyminiszter menesztése után (1940) azonban a szlovák állam elveszítette ezt a viszonylagos külpolitikai önállóságot. 1940 júliusától 1944 szeptemberéig ugyanis a Német Birodalom intenzív felügyeletet gyakorolt a szlovák állam felett. Így ezután a szlovák külpolitika ezután kifejezetten a meglehetősen ambivalens és konfliktusokkal terhes magyar–szlovák kapcsolatokra, illetve azok normalizálására, vagy éppenséggel kiélezésére koncentrálhatott, mivel idővel a környező államok mind német megszállás alá kerültek. A Szlovák Nemzeti Felkelés idején pedig a németek katonailag magát Szlovákiát is megszállták.

1941-re világossá vált, hogy a szövetségesek az Edvard Beneš-féle Csehszlovákiát támogatják. Ez a tény akkor vált kétségtelenné, amikor Londonban elismerték az emigráns csehszlovák kormányt és az korábbi határainak visszaállítására is ígéretet kapott. Jozef Tiso és kormánya ennek tudatában mindvégig arra törekedett, hogy elérje az önálló Szlovákia háború utáni fennmaradását, ami német orientációja miatt nem teljesedhetett ki. A szlovákok a háború befejezése után nem tarthattak népszavazást arról, vajon önálló államban, vagy esetleg csehekkel államszövetségben szeretnének-e élni. A csehszlovák vezetők ugyan garantálták Szlovákia autonómiáját, de a valóságban ezt a lehető legalacsonyabb szintre csökkentették. A két fél közötti érdekellentétek végül is 1993-ban szétváláshoz vezettek.

II. A téma forrásai, a feldolgozás módszertani kérdései

A magyarországi és szlovákiai történeti szakirodalmat áttekintve megállapíthattam az általam kutatni kívánt témakör majdnem teljesen feltáratlan. Kutatásaim aktualitását az is indokolta, hogy az 1939–1944 közötti magyar-szlovák kapcsolatok tudományos

feltárását eddig csupán bizonyos résztémák feldolgozásának szintjén végezték el. Munkám során a vonatkozó teljes szakirodalom felhasználására törekedtem. Igyekeztem felkutatni a korabeli szlovákiai és magyarországi sajtóban megjelent cikkeket is, ahol szükségesnek ítéltam, felhasználtam azokat. Így ezek eredményeit is bedolgozhattam egyes részeknél. Tekintettel arra, hogy a kérdéskörre vonatkozó levéltári anyagokban jelentős hiányok vannak, amennyiben lehetett, a másik ország forrásait is használtam, ha ez sem állt rendelkezésre, akkor a korabeli politikusok visszaemlékezéseire támaszkodtam.

A szlovák és cseh történészek csak az 1990-es években kezdték meg objektivitásra törekvő tényfeltáró munkájukat az első Szlovák Állam történetéről. Bizonyítja ezt elsősorban Dagmar Čierna Lantayová, Ľubomír Lipták, Ivan Kamenec, Jozef Bystrický, Peter Zelenák, Jan Rychlík stb. munkássága. A téma kutatását korlátozta, hogy bizonyos témák 1993-tól egy ideig mindkét államban tiltólistán szerepeltek. A magyar történettudomány a kétoldalú diplomáciai kapcsolatok feltárására csak az 1990-es évektől vállalkozott, mivel ezt a korábbi időszakban az 1989 előtti magyar államhatalom akadályozta. A téma és a szlovák történelem elismert szakértői (Tilkovszky Lóránt, Szarka László, G. Kovács László, Popély Gyula, Molnár Imre stb.) műveikben mindenekelőtt a tényfeltárásra törekedtek, de nagyrészt csak az 1941. év eseményeiig jutottak, vagy más aspektusokból folytattak kutatásokat. A háború alatti szlovák–magyar kapcsolatok vizsgálata viszont a külpolitikával foglalkozó munkákban meglehetősen kevés figyelmet kapott.

A magyar-szlovák kapcsolatok történetének feltárása során a szlovák levéltári források bevonása önmagában nemcsak azért tekinthető elsődleges fontosságú feladatnak, mert ezek a források eddig egyáltalán nem, vagy csak elvétve kerültek a tudományos köztudatba, hanem azért is, mert ahol lehetett, ott párhuzamba állítottam őket a magyar levéltári anyaggal. Ezáltal elkerülhetővé vált annak a veszélye, hogy túlságosan egyoldalú képet fessek az események menetéről.

A rendszerváltás előtt és az 1990-es évek első felében megjelent diplomáciatörténeti szakmunkák szerzői a korlátozott kutatási lehetőségek miatt nem férhettek hozzá a csehszlovákiai, majd a szlovákiai levéltári forrásokhoz. Saját munkámat is eleinte sajnálatos módon nehezítette az a tény, hogy a témára vonatkozó dokumentumok jelentős része Csehszlovákia felbomlását, illetve Szlovákia, mint önálló állam megalakulását követően Prágából Pozsonyba került, és egy ideig nem volt kutatható. Az 1990-es évek közepétől a szlovákiai levéltárakban szabaddá vált a kutatás. Számos addig titkosított, vagy a tudományos világ elől elrejtett vagy elzárt irategyüttes – kevés kivételtől eltekintve – így feldolgozhatóvá vált.

A magyar-szlovák államközi kapcsolatok kutatása során elsősorban a Magyar Országos Levéltárban és a Szlovák Nemzeti Levéltárban található források lehetőleg legteljesebb feltárására koncentráltam. A Magyar Országos Levéltár Külügyminisztériumi Levéltára két állagának (Politikai osztály általános iratai [K-63] és (Politikai osztály rezervált iratai [K-64]) fondjaiban a magyar-szlovák kétoldalú diplomáciai kapcsolatokat meghatározó követségi jelentéseket, iratokat kutattam fel. Ezenkívül értékes iratokra bukkantam a Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztálya (K-28) anyagaiban is. Sajnos az iratanyag bizonyos évek vonatkozásában erősen hiányos, és ekképpen több kisebb jelentőségű problémát nem lehetett kellően tisztázni, illetve megvilágítani.

Pozsonyban a Szlovák Nemzeti Levéltárban a belügyminisztériumi és külügyminiszteri anyagokat tanulmányoztam. Itt található a Szlovák Köztársaság budapesti követének, Ján Spišiáknak a személyi hagyatéka, amely az 1939–1944 közötti időszakot tárgyalja. Ezt a hagyatékot időközben zárta a pozsonyi levéltár. Csak egy alkalommal sikerült betekintést nyernem a dokumentumokba, tartalmát ennél fogva elmélyülten nem tanulmányozhattam. További hasznos adalékokat tártam fel a Magyar Hadtörténeti Levéltárban, a Honvédelmi Minisztérium és a Szlovák Hadtörténeti Levéltár irataiban.

Disszertációm célja annak bemutatása és vizsgálata, milyen politikai tartalommal telítődött Budapest és Pozsony viszonya a

diplomáciai kapcsolatok felvételét követően, valamint miképpen alakult a politikai, gazdasági és kulturális reciprocitás elve a kétoldalú államközi kapcsolatokban.

A dolgozat tárgyalásmódja alapvetően időrendi, így lehetséges a folyamat megbízható ábrázolása. Az egyes kronológiai szakaszokon belül azonban bizonyos kérdések tárgyalásakor ettől szükségszerűen el kellett térni, mégpedig annak érdekében, hogy a szóban forgó jelenségek bemutatása, értelmezése, az egyes események, mozzanatok rekonstruálása világosabb, pontosabb és árnyaltabb lehessen.

Az általam kiválasztott kronológiai keretek kezdetét és végét egy-egy olyan, a két állam politikai életét meghatározó eseményhez kötöttem, amelyek jelentős befolyással voltak mind a második világháború idején követett és alkalmazott politikájukat, mind pedig a háború utáni jövőjüket illetően. Értekezésem kiindulópontjául 1939. márciusi 14-ét a Szlovák Köztársaság kikiáltásának napját választottam, végpontjául pedig 1944. március 19-ét, Magyarország megszállásának kezdetét. Ez utóbbit azért választottam lezárásképpen, mivel ezt követően a háborús események miatt a diplomáciai érintkezések jelentősen csökkentek. A róluk szóló dokumentumok ráadásul a háborús cselekmények következtében szinte teljesen megsemmisültek. Az időkeretek meghatározásánál kivételt tettem a disszertáció utolsó fejezetének esetében, amelyben a Szlovák Állam diplomáciai záróeseményeire tértem ki.

A két világháború közötti időszak, valamint az 1938. év ismerete nélkül nehéz lenne Csehszlovákia szétesését, valamint a szlovák–magyar politikai és diplomáciai kapcsolatokat meghatározó későbbi eseményeket is megérteni. Szükség volt a két évtizedre visszanyúló cseh-szlovák viszony útvesztőit felvázolni, amelyek azt eredményezték, hogy 1939-ben a Német Birodalom nyomására a szakadás is elfogadható alternatíva lett a szlovákok számára. A csehszlovák kormány fő hibája többek között az volt, hogy a csehszlovakizmus doktrínáját preferálta. Ez abból indult ki, hogy a csehek és a szlovákok egy nemzetet alkotnak és a szlovákok valójában csehek. A csehszlovakizmus megalkotói nem ismerték el a

szlovák nemzet identitását. Ezt a koncepciót a szlovákok határozottan elutasították, s nem véletlen, 1939-ben éltek a lehetőséggel, hogy elszakadjanak a csehektől. Ez a helyzet kitűnő lehetőséget biztosított a magyar kormány számára, hogy felvesse a trianoni békeszerződéssel elveszített, Csehszlovákiához csatolt területek revíziójának gondolatát, illetve gyakorlati megvalósítását 1938-39-ben.

A magyar propaganda a két háború között azt sugallta, hogy mivel Csehszlovákia, mint állam korábban nem létezett és hiányoztak ehhez a történelmi hagyományok is, ettől az országtól szerezhetőek vissza leghamarabb az elveszített területek. A magyar politika Csehszlovákiát mesterséges képződménynek tekintette, amely csak a nagyhatalmaknak köszönheti létezését. A szlovákságot pedig a csehek által megszállt népességként kezelte, amely a többi kisebbséggel közösen a felszabadulásáért küzdött.

Érdekes módon, Szlovákia miniszterelnöke, Jozef Tiso Komáromban tárgyalásokat folytatott a Magyarországhoz történő csatlakozás feltételeiről. Ezekről a tárgyalásokról a szlovák történeti szakirodalom hallgat. Mivel ezek a megbeszélések eredménytelenül végződtek, ezért azok inkább a szlovák vezetés taktikai húzásának minősíthetők, amellyel a csehekre akartak nyomást gyakorolni és a csatlakozást minden valószínűség szerint nem is gondolták komolyan. A komáromi tárgyalások alatt Tiso vetette fel a két ország közötti lakosságcsere lehetőségét, de a magyar delegáció ezt azonnal visszautasította. A szlovákok stratégiájának vezérelve a komáromi tárgyalások alatt mindvégig az volt, hogy minél kevesebbet adjanak vissza az elcsatolt és vitatott területekből. A szlovákok egyértelműen az időhúzásra rendezkedtek be, mivel megbízottjaik egyidejűleg a Német Birodalomban is tárgyaltak és megpróbálták a németekkel szövetségre lépni céljaik elérése érdekében.

Az első bécsi döntés sokkolta a szlovák értelmiséget. A Magyarországhoz csatolt területekkel együtt sok százezer szlovák is átkerült a magyar államhoz, akiknek elmagyarosítását fenyegető rémképként élték meg Pozsonyban, ami azonnal a szlovák revíziós gondolat kialakulásához vezetett. A szlovák társadalomban az első

bécsi döntés mély csalódást és kiábrándulást okozott. Az első bécsi döntés egyúttal meghatározta a két ország jövőbeni viszonyát is. A szlovák kormány szinte azonnal meghirdette a reciprocitás (kölcsonösség) elvének a megvalósítását. A dél-szlovákiai területek nagy részének elvesztését a szlovák kormány állandóan napirenden tartotta és sérelmi politikájának és irredenta propagandájának részévé tette. Ennek jegyében a „magyar uralom” alá jutott szlovákok sanyarú sorsát és szenvedéseit állandóan szóvá tette, és a háború utolsó esztendejéig változó intenzitással a „rabságba került” szlovákok és az elrabolt területek felszabadításának szükségességét hangsúlyozta.

Ez a szlovák politika meghatározta Szlovákia és Magyarország kisebbségi politikájának buktatóit is. A szlovák kormány fennállása során alig változtatott a magyarsággal szembeni politikáján. A magyar népcsoportot „tűsz”-nak tekintette, amelynek segítségével rábíthatja a magyar kormányt nemzetiségi politikájának javítására. A határaikon belül élő kisebbségek ügyeit mindkét kormány igyekezett szigorúan belügyként kezelni, s minden kívülről érkező kezdeményezést, bírálatot az ország szuverenitása megsértésének tekintették, míg ezzel szemben, illetve ezzel párhuzamosan a saját határaikon kívül rekedt nemzetsorsosaik sokoldalú hathatós támogatására törekedtek. A folytonosan feszült kapcsolatok a kisebbségeken csattantak.

A két állam közötti határok tisztázatlansága és nem teljes garantálása 1939-ben fegyveres konfliktushoz, határviillongáshoz, az ún. szlovák-magyar „kis háború”-hoz vezettek. 1939. március 23-án a Magyar Királyság támadást intézett a szlovák állam ellen, amelyet az teljesen váratlanul ért. A Cseh-Szlovákia romjain nemrég létrejött Szlovákia alakulófélben lévő hadserege megpróbált ellenállni, de a magyar sereg előrenyomulását nem tudta megállítani, csak lassítani. A Szlovák Köztársaság határvédelmét még túlnyomórészt cseh-szlovák csendőrök és pénzügyőrök látták el, és ezekhez csatlakoztak az éppen akkor létrejövő szlovák hadsereg csapatai, valamint a Hlinka Gárda alakulatai. A szlovákok elsősorban az iglói repülőtéren állomásozó repülőegységek bevetésével védekeztek, amelyek

március 23–24-én komoly veszteségeket okoztak a magyar gyalogos és gépkocsioszlopoknak. 24-én a szlovák repülőgépek Ungvárt, Szobráncot és Nagybereznát bombázták. Ellencsapásként a magyar légi erők alakulatai az iglói repülőteret bombázták, ahol számos szlovák repülő megrongált. A szlovák gyalogság megpróbálta a magyar alakulatokat kiszorítani elfoglalt állásaikból, de vállalkozásaik sorra kudarcba fulladtak. A németek nyomására március 25-re fegyverszünet lépett életbe. A magyar diplomácia okfejtése az eseményekkel kapcsolatban az volt, hogy Szlovákia és Kárpátalja között korábban soha nem volt kialakított és rögzített határvonal. Az első bécsi döntés sem határozta meg pontosan Szlovákia keleti határait. Emiatt a magyar hadvezetés feljogosítva érezte magát a vitatott területek megszállására.

A „kis háború” lezárását követően a szlovák kormány magyar-politikáját, különös tekintettel az állam kiépítésére, és ezzel szoros összefüggésben a Szlovákia területén élő magyarság helyzetére, fokozatosan elmélyülő magyarságellenesség jellemezte. Ezt tükrözik részint a két állam közötti megromlott diplomáciai kapcsolatok, részint pedig azok a békítő jellegű erőfeszítések, melyek Eszterházy János tevékenységéhez köthetők. A szlovák–magyar kapcsolatok megromlása Horváth József magyar országgyűlési képviselőnek a magyar parlamentben elhangzott éles hangú felszólalásában is tetten érhető, aki a fenyegetett szlovákiai magyarság helyzetének javítása érdekében egyenesen a magyar kormány, illetve gróf Csáky István külügyminiszter erőteljes közbenjárását követelte.

A szlovák külpolitikában alapvető változást idézett elő a lengyel-szovjet viszony alakulása. Kezdetben Szlovákia nem akart belekeveredni a Lengyelország Németországnak elleni hadjáratába. Szlovákia geopolitikai helyzete és a német nyomás azonban nem tette lehetővé számára, hogy kimaradjon a háborúból. Szlovákia Németország oldalán elsőként lépett be a hadviselők táborába. Ennek a lépésnek azonban negatív következményei lettek a szlovák külpolitikára nézve. Egyrészt Nagy-Britannia és Franciaország ugyanis elfordult Szlovákiától, másrészt a szlovák állam még

szorosabbra fűzte kapcsolatait Németországgal. Emellett Szlovákiára az agresszióban résztvevő katonai cinkos árnyéka is vetült amiatt, hogy Németország rendelkezésére bocsájtotta területét és hadseregét. A lengyelelles hadműveletek megkezdését követően a britek és a franciák is hadat üzentek Németországnak, aminek következtében hadiállapot állt be és ez a szlovák külpolitikát is behatárolta. A szlovák propagandában a lengyelországi katonai akciót közvetlenül összekapcsolták Magyarországgal. A szlovák kormány azzal indokolta a részvételét a hadjáratban, hogy kénytelen volt a német nemzet oldalán harcolni, mert ellenkező esetben az elszakított kisebbségi szlovákok, akik Magyarországhoz kerültek, örökre elvesztek volna Szlovákia számára. A Lengyelország elleni sikereken felbuzdulva ugyanis a szlovák kormány úgy vélte, hogy van reménye a további terjeszkedésre, s ezt a Magyarország-ellenes propagandaháborúban is igyekezett kihasználni.

Egyidejűleg a szlovák külügyminiszter Ďurčanský nagy reményeket fűzött a szovjet-szlovák diplomáciai kapcsolatok felvételéhez. A szlovák politika nemcsak a német befolyást részben kiegyensúlyozó tényezőt látta Moszkvában, hanem a Magyarországgal szembeni területi vitájában lehetséges szövetségésének tartotta. A Szovjetuniót a szláv testvériség miatt is fontos partnernek tekintette, amely egy esetleges területrendezéskor kiáll majd a szlovák követelések mellett. A pozsonyi szovjet diplomatákat élénken foglalkoztatta a szlovák-magyar viszony alakulása, így rendszeresen foglalkoztak azzal jelentéseikben. A szlovák külügyminiszter minden hivatalos rendezvényen jelezni kívánta, mennyire fontos szövetséges partnernek tekinti a Szovjetuniót. 1940 elején Ďurčanský abban az illúzióban ringatta magát, hogy a szlovák állam az általa megvalósított kül- és katonapolitika révén teret nyerhet az önálló cselekvéshez. Célja ezzel a német befolyás gyengítése lett volna. Egyet lehet érteni Georgij Makszimovics Puskin pozsonyi szovjet követ véleményével, amely szerint a németek Szlovákiát arra használták fel, hogy időnként nyomást gyakoroljanak Magyarországra. A németek ezzel a gyakorlattal a háború végéig nem szakítottak. Ugyanakkor a német

vezetés nem nézhette tétlenül a szlovák-szovjet barátkozást. Ezért Németország döntést hozott szövetségese megrendszabályozásáról. Tiso Salzburgban 1940. július 27-én Hitlerrel folytatott tárgyalásokat. A Führer pánszlávizmussal és a Szovjetunióhoz való közeledéssel vádolta meg őt és országát. Hitler a szlovák kormányfőtől Ďurčanský leváltását és határozott németbarát politikát kért. Tiso kénytelen volt elfogadni a német követeléseket és feláldozni Ďurčanskýt. Így vége szakadt a szlovák külpolitika rövid önállósulási szakaszának. 1939–1941 között a Szovjetunió tartózkodott attól, hogy döntőbíróként lépjen fel a szlovákok és magyarok közötti kapcsolatok megítélésében. Szlovákia Szovjetunió elleni hadba lépése után viszont a szovjet szlovák-politika gyökeresen megváltozott. A szlovákok a Szovjetunió elleni hadjáráthoz történt csatlakozásukkal elveszítették a reményt arra, hogy a szovjethatalom a jövőben, akár csak látszólagosan is, támogassa független állami létüket.

A jelzett években érdekesen alakultak a szlovák-magyar diplomáciai kapcsolatok. Ezeket a reciprocitás elvének következetes érvényesítése és a kisebbségi kérdés politika szolgálatba állítása jellemezte. Ennek a teóriának és gyakorlati alkalmazásának a jegyében a két ország közötti diplomáciai kapcsolatok fokozatosan „eldurvultak”, sőt még a diplomáciai kapcsolatok megszakításának lehetősége is szóba került. Ez utóbbit a németek közbelépése akadályozta meg. A német kormány mind a történelmi igényekkel fellépő magyarokat, mind a „völkisch” elvet hangoztató szlovákokat ígéretekkel kecsegtette, akár egymás rovására is, s igényeik kielégítése feltételül mindkét ország esetében a Német Birodalom érdekeinek minél messzebbmenő kiszolgálását szabta meg. Németország a háború alatt nem kívánt változtatni az első bécsi döntés által kijelölt határokon, mert ezzel a szlovákokat és a magyarokat is sakkban tudta tartani, s ez volt a legfőbb ütőkártyája. Mindkét felet azzal hitegette, hogy minden Németországnak tett pozitív gesztus döntő lehet az „Új Európa” kialakításában.

A szlovák-magyar viszony alakulásának egyik különös epizódja volt az ún. „Szlovják mozgalom”. A magyar kormány 1939-ben, majd 1940-ben Szlovákiával szembeni céljai elérése érdekében

eszközül akarta felhasználni az ekkorra már mozgalommá vált szlovják törekvéseket. Ebben alapvető szerepet játszott az a magyar politikai szándék, miszerint a szlovákokat egy nyugati és egy keleti ágra osszák fel. Az utóbbiak voltak az úgynevezett szlovjások. A szlovják nyelv a történelmi Magyarország Abaúj-Torna, Zemplén és Ung megyéiben volt honos. Dvorčák Viktor emigráns szlovák politikus arra kapott megbízást, hogy megszervezze a „szlovják mozgalmat” és felkészítse a szlovjásokat és a velük szimpatizálókat a Magyarországhoz történő visszacsatlakozásra. A mozgalmat felkaroló magyar kormány 1944-ig támogatta, de az jelentős eredményeket nem tudott felmutatni.

A szlovák állam létrejötte után felmerült annak gondolata, hogy államformáját királysággá alakítsák át (Szlovák Királyság), mégpedig a bolgár uralkodóház bevonásával. Ez a terv azonban megbukott a német kormány ellenállásán. 1941 második felétől 1942 végéig a szlovák külpolitika kísérletet tett a kisantant újjáélesztésére. Ezt Románia és Horvátország bevonásával szerette volna Szlovákia megvalósítani. Ez azonban számos ok miatt kivitelezhetetlennek bizonyult.

A szlovák államnak a Német Birodalom melletti rendíthetetlen elkötelezettségét jelzi a zsidókérdésben elfoglalt álláspontja. A szlovák parlamentben egyedül Esterházy János emelte fel tiltakozó hangját és elítélte a szlovák zsidótörvényt. Esterházy szerepét a szlovák és a magyar történetírás általában ellentétes előjellel ítéli meg. A szlovák történetírás sajnálatos módon mindmáig egyoldalúan és hibásan értelmezi Esterházy fellépését ezen ügyben. A szlovákok kollaboránsnak és kémnek tekintik és tettét azzal magyarázzák, hogy a zsidótörvény elleni fellépését „csak” önvédelemből tette. Ugyanis attól félt, hogy utána a szlovákiai magyarok következnek a deportálandók sorában. Véleményük szerint ő ezt nem meggyőződésből és emberieségből, hanem a körülmények kényszerítő hatása miatt szavazott a törvény ellen. A magyar történetírás elismeréssel szól róla.

A két állam rossz kapcsolatából fakadó bizalmatlanság és rosszindulat a közélet minden szegmensét áthatotta. Még a

sportkapcsolatokat sem kímélte. A politika manipulációi miatt még a magyar nemzetiségű futballistákból álló csapat sporteredményeinek meghamisítása is lehetségessé válhatott. Pusztán azért, mert magyar kisebbségekről volt szó és nem hagyhatták, hogy elsők legyenek a szlovákiai bajnokságon.

Az 1943-ban alakult új magyar kormány Kállay Miklós vezetésével új mederbe kívánta terelni a feszült magyar-szlovák kapcsolatokat. Igyekezett kipuhatolni a szlovákok jóindulatát, szándékaikat, valamint esetleges együttműködésüket. Ezt célozták Ronkay Ferenc magyar országgyűlési képviselőnek és más magyar politikusoknak a szlovák politikai vezetőkkel folytatott tárgyalásait. Érdekes adalék, hogy a szlovák politikának egyébként nem volt ellenére egy regionális együttműködés, de azt nem Magyarországgal, hanem Romániával képzelte el még hozzá magyarelles élel.

Szlovákia Magyarországhoz fűződő viszonyában meghatározóak voltak Hitler és Tiso tárgyalásai. Hitlernek lényeges könnyebbséget jelentett közép-európai terveinek megvalósításában, hogy bátran számíthatott a kis országok állandó ellentéteire. Ezeknek az ellentéteknek a kihasználása nem bizonyult nehéz feladatnak a német diplomácia számára. Rendfenntartó, igazságteremtő, az egyiket a másikkal szemben védelmező erőnek tüntette fel magát. Az „oszd meg és uralkodj” klasszikus politikája volt ez, amit ügyesen kamatoztattak a német politikusok Szlovákia és Magyarország esetében is.

Mindazonáltal Szlovákia kereste a lehetőségeket a Németországtól való függés lazítására. Ezek azonban nem bizonyultak komoly elképzeléseknek. A kormányfő, Tiso ugyanis sohasem érezte, hogy Németországhoz fűződő szövetségi politikája helyesbítésre szorulna, és amíg hatalmon volt, nem kételkedett a szlovák állam külpolitikai döntéseinek helyességében. 1944-ben azt is kijelentette, abban az esetben sem fogják elárulni Németországot, ha a szövetségesek esetleg legyőznék Hitler birodalmát. Tiso Hitler őszinte híve volt, és meg volt győződve arról, hogy amennyiben Németország vereséget szenvedne, akkor Szlovákia vagy ismét cseh rabságba kerül, vagy a szovjetek martaléka lesz. Ezt ő nem

engedhette meg, illetve mindenáron el akarta kerülni. Tiso politikai elvakultságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy miután Hitler 1945. április 30-án Berlinben öngyilkos lett, ausztriai emigrációjából üdvözlő táviratot küldött Karl Dönitznek, Németország új birodalmi kancellárjának és biztosította őt a szlovák állam szövetségi hűségéről.

Szlovákia és Magyarország egymáshoz fűződő viszonya 1939–1944 között jelentősen különbözött a szövetségesek közötti megszokott baráti viszonytól. Szlovákia az első bécsi döntés által Magyarországnak ítélt területek visszaszerzését, Magyarország pedig azok megvédését tekintette elsődleges külpolitikai feladatának. A két állam kapcsolata a háború későbbi szakaszában sem javult. Mindkét fél feltékenyen szemlélte a másik lépéseit a németek jóindulatának elnyerése érdekében és ez megakadályozta a normális együttműködést. Annál is inkább, mivel a szlovákiai belpolitikai feszültséget a kormányzat magyarellenes uszításokkal próbálta feloldani. A szlovák–magyar diplomáciai kapcsolatok 1939–1944 között tehát teljes kudarccal végződtek, mert a kormányok mindkét oldalon olyan politikát folytattak, amely kizárta az egymáshoz való közeledést, s amellyel esetleg befolyásolhatták volna a későbbi békekonferenciák döntéseit.

III. Az értekezés tudományos eredményei

Disszertációm számos kérdésben részint új aspektusokból közelíti meg a szóban forgó témát, részben az eddigi feltáratlan források elemzésével árnyalja, illetve gazdagítja a két állam viszonyáról eddig alkotott képet. Újdonsága, hogy számos szlovák, magyar, német, angol nyelvű levéltári forrás, dokumentum jelentés analizálásával és ismertetésével mutatja be a kétoldalú viszonyt, amely korábban Magyarországon még nem igazán volt kísérlet.

Az ún. „kis háborúról” szóló fejezet eddig teljesen ismeretlen feltáratlan forrásokra épül, valamint a témát sem dolgozták fel Magyarországon rajtam kívül. Így az olvasó elsőként ismerheti meg ezt a részt.

Értekezésem másik újdonsága, hogy a szlovák, a lengyel és a szovjet viszony alakulását is bemutattam. Az érintett fejezetek nívója, hogy a szlovák külpolitika, ezen vetülete korábban a magyar történetírásban egyáltalán nem került bemutatásra.

Újat nyújt mindkét ország történészei számára az 1941-44 közötti kétoldalú viszony részletes ismertetése is, mely számos homályos és vitatott kérdésre adja meg a választ.

A „Szlovják mozgalomról” és a „Szlovák Királyság” létrehozásának tervéről szóló részek eddig ismeretlenek voltak a magyar és a szlovák közvélemény előtt is, ezért részükre cikkekben ismertetem kutatásom eredményeit.

A szakirodalom figyelmét jobbra elkerülték a szlovákoknak a Kisantant megújítására irányuló diplomáciai törekvései, melynek tárgyalásával az egész kérdést új megvilágításba hozta. Disszertáciomban nagy súlyt helyeztem Esterházy János szerepének a bemutatására a jelentősebb bilaterális események alakulása, valamint a szlovákiai zsidókérdés megoldásának bemutatása kapcsán, amely új adalékokkal szolgál bizonyos résztemák kérdésében.

Meglepetésként hathat munkám azon része, amely Kállay Miklós és a magyar vezetés küldötteinek tárgyalásait és közeledési kísérleteit mutatja be a szlovákokhoz 1943-44 folyamán, ezen események részletei kevésbé ismertek Magyarországon.

Értekezésemben a magyar-szlovák viszony 1939–1944 közötti történetének minél átfogóbb és részletesebb feltárását igyekeztem elvégezni. Új forrásbázison alapuló kutatási eredményeimet, szeretném mind a szlovák, mind pedig a magyar szakmai körökben megismertetni hozzájárulva ezzel a második világháború alatti magyar külpolitikáról folyó szakmai diskurzus álláspontjainak erősítéséhez, gyengítéséhez vagy éppen árnyalásához.

A szerzőnek a témával kapcsolatos publikációi

A szlovák-magyar kis háború diplomáciai előtörténete és katonai eseményei. In: Reményi Péter (szerk.) **Magyar Politikai Földrajzi Konferencia kiadványában. III.** Pécs. 2003. 152–161. p.

A szlovák-magyar kis háború története 1939 márciusában. *Történelmi Szemle.* 43 (2001) 3–4. sz. 299–313. p.

Účasť Maďarov v SNP a v partizánskych bojoch. (Magyarok részvétele a Szlovák Nemzeti felkelésben és a partizán felkelésben) In: Slovenská Republika 1939–1945. **Očami mladých historikov. III. Povstanie roku 1944.** Trnava 2004. 119–135. p.

Maďarsko-slovenské diplomatické vzťahy v rokoch 1939–1941. (Magyar-szlovák diplomáciai kapcsolatok 1939–1941 között) *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. IV.* Banská Bystrica, 14–15. apríla 2005. Banská Bystrica. 2005. 334–351. p.

Diplomáciai csatározások a magyar-szlovák kapcsolatokban 1940–41 között. *Kutatási Füzetek, 12.* Ünnepi szám Ormos Mária 75. születésnapjára. Pécs, 2005. 165–179. p.

Magyar-szlovák diplomáciai kapcsolatok 1939–41 között. *Gesta.* 2005, 1–2. szám. 16–28. p.

Csehszlovák-magyar csatározások a diplomáciai kapcsolatokban 1938 és 1939 között. *Valóság,* (2006) 7. sz. 77–93. p.

Magyar-szlovák diplomáciai puhatolozások 1943-ban a két állam egymással szembeni szándékairól. *Regio,* (2006) 3. sz. 97–115. p.

Pokus ministerského predsedy Miklóse Kállayho o zorganizování spoločného vystoupení z války s vudci Slovenska v letech 1943-44. *Slovanský Přehled.* (2006) No. 4. 533–551. p.

Alternatíva slovenského kráľovstva v 20 storočí. *História*, (Bratislava) (2006) No. 5. 11–12. p.

Magyar-szlovák kapcsolatok 1939-41 között a két állam diplomáciai irataiban. *Aetas*, (2007) 4. szám. 116–141. p.

A szlovák politikai vezetés törekvései a szlovák-magyar határ revíziójára 1938-1944 között. *Limes*, (2007) 2. sz. 37–51. p.

Szlovák-magyar kapcsolatok az 1939-es lengyelországi hadjárat idején. *Világtörténet*, 2008. ősz-tél. 35–44. p.

Az I. bécsi döntés. *Rubicon*, (2005) 6. sz. 19–22. p.

Szlovák revíziós tervek 1939-1945. *Rubicon*, (2007) 1–2. szám. 8–11. p.

Egy fasiszta bábállam. Szlovákia, 1938–1945. *Rubicon*, (2008) 4. sz. 4–21. p.

Egy elfelejtett háború. Magyar-szlovák „kis háború” 1939 márciusában. *Rubicon*, (2008) 4. sz. 33–35. p.

Az elfelejtett Kis háború. *Népszabadság*, 2004. március 25. 8. p.

Magyar-szlovák diplomáciai válság 1941-ben. *Új Szó*, 2005. 06. 24.

Szlovák-magyar határrevízió lehetősége 1940-ben. *Új Szó*, 2005. május 13. 12. p.

Magyar-szlovák diplomáciai válság 1941-ben. *Új Szó*, 2005. június 24. 11. p.

Szlovák-magyar sportkapcsolatok 1939-1944 között. *Új Szó*, 2005. szeptember 6. 10. p.

Az első bécsi döntés és Nagy-Britannia álláspontja. *Új Szó*, 2005. október 28. 8. p.

A szlovák királyság lehetősége a 20. században. *Új Szó*, 2006. augusztus 18. 9. p.

Az 1938-as komáromi tárgyalások háttere. *Új Szó*, 2006. július 7. 14. p.